

‘VERKRACHTING IS ERGER DAN DOODGAAN’

Over zwijgen gesproken

Veel vluchtelingenvrouwen hebben seksueel geweld ervaren in hun herkomstland of tijdens de vlucht. Onderzoek onder vluchtelingenvrouwen uit Bosnië-Herzegovina, Zuid-Soedan en Afghanistan maakt inzichtelijk waarom de meeste vrouwen hierover zwijgen en reikt tegelijkertijd een methode aan om dit zwijgen te doorbreken.

MARIAN TANKINK

Dat seksueel geweld grote invloed heeft op iemands welbevinden is algemeen bekend. Het reduceert vrouwen tot object en ontnemt hen het gevoel van menselijke waardigheid. Na het geweld worden ze op zichzelf teruggeworpen. Seksueel geweld, stelden de geïnterviewde vluchtelingenvrouwen, is het ergste dat een vrouw kan overkomen, erger nog dan doodgaan. Doodgaan doet een mens één keer, maar seksueel geweld beleef je elke dag opnieuw.

GEHEIMHOUDING

Vaak wordt ervan uitgegaan dat vluchtelingenvrouwen zwijgen over seksueel geweld omdat ze uit een schaamtecultuur komen. Wanneer andere mensen weten dat een vrouw is verkracht, leidt dit tot stigmatisering en veroordeling omdat ze niet meer aan het beeld van een goede vrouw voldoet. Hoewel dit zeker een rol speelt, is het slechts één element dat aan het zwijgen ten grondslag ligt. Vrouwen zwijgen vooral om te voorkomen dat het seksuele geweld aanleiding geeft tot meer problemen zoals verstoting en sociaal isolement.

Daarom houden ze hun ervaringen geheim, zelfs voor echtgenoten of andere dierbaren, en proberen ze in stilte met de lichamelijke en psychische gevolgen te leven. Om het zwijgen van deze vrouwen goed te begrijpen, is het nodig te kijken naar de context, complexiteit en dynamiek van hun leven. Het zwijgen van de vrouwen is niet enkel een pathologische vermijdingsstrategie, maar veeleer een poging om de gevolgen van het seksueel

geweld in te perken en de verbondenheid met familie en dierbaren te behouden.

VERNIETIGING

Seksueel geweld heeft een sterk destabiliserend effect, niet alleen op de vrouwen zelf of hun familie maar op de hele leefomgeving. In oorlogs- en conflictsituaties worden de lichamen van vrouwen tot slagveld gemaakt. Ingezet als wapen transformeert seksueel geweld individuele lichamen tot het doelwit van collectieve acties. Verkrachting in een oorlog is een middel om de tegenpartij te vernederen. Bovendien schendt dit geweld de symbolische functies die aan het lichaam van de vrouw zijn verbonden als draagster van de culturele waarden van familie, eer en samenleving. Juist die symbolische en culturele waarden maken dat seksueel geweld verder gaat dan het vernietigen van de menselijke waardigheid en het zelfgevoel van de vrouw alleen. Deze vorm van geweld vernietigt de hele sociale samenhang en verbondenheid tussen mensen.

OVERLEVINGSSTRATEGIE

Bij het kiezen van een overlevingsstrategie baseren de vrouwen zich op wat ze meemaken in hun dagelijkse omgeving en op wat ze horen over andere vrouwen die zijn verkracht. Hierbij gaan ze uit van de culturele opvattingen uit hun herkomstland over vrouwen, mannen, eer en seksualiteit. Ze proberen de reacties van anderen zo te sturen dat ze de grip op hun leven niet verliezen en willen zichzelf be-

► Spandoek in Congo tegen seksueel geweld als oorlogswapen.

schermen tegen nog meer geweld en pijn. De vrouwen zoeken in de eerste plaats naar stabiliteit en verbondenheid met hun dierbaren. Dit vinden ze belangrijker dan het eigen welbevinden. Het doorgemaakte seksuele geweld heeft de potentie stabiliteit en verbondenheid te vernietigen. Want, zo is het idee, als anderen erachter komen, wil je man je niet meer en worden je kinderen bij je weggehaald.

Geheimhouding van hun ervaringen beschouwen de vrouwen daarom als beste overlevingsstrategie zelfs al gaat dat ten koste van hun eigen gezondheid of welzijn. Veel vrouwen hebben de capaciteit behouden om zich aan te passen en hun leven op een functionele wijze inhoud te geven, met name waar het gaat om de vervulling van hun rol als huisvrouw en moeder. Ze richten alle aandacht op de zorg

voor anderen en zijn minder gericht op hun eigen noden.

Daarnaast zwijgen vrouwen ook uit psychologische motieven en proberen door het zwijgen hun nachtmerries, herbelevingen en herinneringen te beperken. Ze willen vergeten. Deze strategie kan overigens grote gevolgen hebben in een asielpcedure. Het niet vertellen over een verkrachting tijdens de asielaanvraag kan het risico op afwijzing van die aanvraag vergroten. Het zou daarom goed zijn als de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) asielzoekers de mogelijkheid biedt om het seksuele geweld later in de procedure alsnog te mogen inbrengen.

VERHALEN VERTELLEN

Een manier om het zwijgen van de vrouwen te doorbreken en zo bij te dragen aan

hun welzijn is het vertellen van verhalen. Het gaat hier om bestaande verhalen die als metafoor kunnen dienen om de ervaringen van seksueel geweld indirect te verwoorden. Verhalen vertellen is vooralsnog een weinig gebruikte methode in het bestaande behandelarsenaal. Het onderscheidt zich van de narratieve therapeutische methode, waarin de cliënt wordt uitgenodigd het eigen verhaal te vertellen. Bestaande verhalen bieden de vrouwen een kans op een risicovrije manier te spreken over iets waarover ze normaal niet kunnen praten.

De oude man en de zee van Ernest Hemingway is een goed voorbeeld van een verhaal dat zich leent voor genoemde behandelingsmethode. Hoofdfiguur in dit verhaal is de oude visser Santiago. Santiago vist altijd in ondiep water en heeft al ►

FOTO: JENNY MATTHEWS / PANOS / HH

◀ Verkrachting is erger dan doodgaan.

haar verlichting brengt en specifiek richting geeft aan de omgang met haar situatie. Dit hoeft geen bekend verhaal te zijn en het kan afkomstig zijn uit de hele wereld. Vervolgens vraagt de therapeut aan één van de aanwezige vrouwen het verhaal verder te vertellen. De overige groepsleden mogen op hun beurt hierop reageren.

VERHALEN DOORBREKEN ZWIJGEN

Verhalen vertellen is een methode waarbij woorden worden gebruikt om een wereld te creëren voor gebeurtenissen die op een andere wijze niet kunnen worden benoemd. De methode zorgt ervoor dat het angstniveau zo laag mogelijk blijft en het zelfgevoel verbetert. Door verhalen te delen wordt de relatie met de ander hersteld. Maar het allerbelangrijkst is dat verhalen kunnen helpen om het zwijgen van vrouwen met seksueel geweldservaringen te doorbreken zonder dat zij oncontroleerbare risico's lopen. Zwijgen over bepaalde ervaringen is iets anders dan zonder woorden zijn. ●

► 84 dagen geen vis meer gevangen. De ouders van zijn leerjongen verbieden hun zoon daarom nog langer met hem naar zee te gaan. Uit wanhoop besluit Santiago dan toch verder de zee op te varen en vangt daar een hele grote vis. Twee dagen en nachten moet hij met deze vis vechten voordat hij hem uiteindelijk heeft overwonnen. Santiago bindt de vis aan de buitenkant van zijn boot en wordt vervolgens aangevallen door haaien. Uitgeput en gewond bereikt hij uiteindelijk de kust. Van de vis is niets over: alleen het karkas hangt nog aan de boot. Santiago voelde zelf al aan dat het niet goed voor hem was om in dieper water te gaan vissen, dat dit hem in problemen zou brengen en dat gebeurde ook, met alle dramatische gevolgen van dien.

VEILIGHEID

Veel geïnterviewde vluchtelingenvrouwen voelen zich als Santiago. Zij weten dat het voor hen beter is om in het ondiepe te blijven. Dit hoeft geen vermijding te zijn, maar kan een reële inschatting zijn dat het gevecht (op dat moment) te zwaar is of het resultaat niet in overeenstemming is met hun wensen en behoeften. Voor veel vrouwen kan het in een bepaalde periode beter zijn om aan de oppervlakte te blijven en niet teveel de diepte in te gaan.

Verhalen hebben nog een ander groot voordeel dat bijdraagt aan het gevoel van veiligheid. Ze herbergen namelijk twee essentiële aspecten: afstand en betrokkenheid. De afstand schuilt erin dat mythes, legendes en andere (volks)verhalen zich afspelen in onaangeduide tijden, plaatsen en processen. Maar betrokkenheid is ook nodig. De luisteraars moeten zich emotioneel betrokken voelen om zich te kunnen identificeren met de karakters, ideeën en emotionele ervaringen in het verhaal.

Volgens Paul Wazlawick (*The Language of Change: Elements of Therapeutic Communication*, 1978) kan elke ervaring worden verteld zolang het in een verhaal te vangen is. Informatie die wordt overgedragen door middel van verhalen en metaforen is zelfs effectiever in het creëren van veranderingen in de gedachten en het gedrag van mensen dan directe communicatie. De informatie uit verhalen wordt namelijk geabsorbeerd door de rechter hersenhelft; het deel dat complexe relaties, patronen en structuren holistisch kan bevatten.

Alida Gersie heeft een andere manier ontwikkeld om verhalen te gebruiken in het kader van behandeling van vrouwen met seksueel geweldservaringen. Zij past deze methode toe in groepsbehandelingen. De kern van haar werkwijze is dat een lid van de groep een verhaal vertelt dat

Marian Tankink is medisch antropologe en promoveerde in 2009 op haar onderzoek naar vluchtelingenvrouwen en hun omgang met seksueel geweld. Momenteel werkt zij als onderzoeker / adviseur bij de non-profit organisatie HealthNet ТРО. Pharos heeft de publieksversie van haar proefschrift uitgegeven.

Over zwijgen gesproken. Een medisch antropologische studie onder vluchtelingenvrouwen in Nederland, naar het omgaan met ervaringen van aan oorlog gerelateerd seksueel geweld, Marian Tankink. Pharos, 2009, 387 p., € 28,50, ISBN 978 90 75955 70 5. Te bestellen via www.pharos.nl, bestel@pharos.nl of tel. 030 234 98 00.

